

Rad primljen: 23. 05. 2012.
UDK: 331.215(497.11) "1994/2011"
JEL: J310
Stručni rad

ZARADE U REPUBLICI SRBIJI 1994-2011.

SALARIES IN THE REPUBLIC OF SERBIA 1994-2011.

Mr Nada ĐERIĆ,
Republički zavod za statistiku, Beograd

Prof. dr Jelena RADOVIĆ-STOJANOVIĆ
Kriminalističko-policajska akademija, Beograd

Rezime

U radu je prikazano kretanje zarada u Republici Srbiji u periodu 1994-2011. godine. Prikazani su sledeći podaci o zaradama: prosečne bruto i neto zarade, godišnje stope rasta zarada i zarade u evrima. Zarade su prikazane tabelarno i grafički. Predstavljena je ukratko metodologija koju Republički zavod za statistiku koristi u prikupljanju i obradi podataka o zaradama, kao i vrste podataka o zaradama koje se objavljuju i u kojim publikacijama se objavljuju. Posebna pažnja posvećena je analizi zarada u periodu nakon izbijanja svetske finansijske krize, tokom 2008-2011. godine. U ovom periodu, došlo je do usporavanja rasta nominalne i realne zarade i do stagnacije prosečne zarade izražene u evrima. Na kraju, izvršeno je poređenje zarada u privredi i vanprivredi.

Ključne reči: PROSEČNA ZARADA, INDEKSI ZARADA, REALNA ZARADA, REPUBLIKA SRBIJA

Summary

The paper addresses trends in salaries in the Republic of Serbia over 1994-2011, containing the following data: average gross and net salaries, annual growth rates of salaries and salaries in Euros. The salaries are presented in form of graphs and tables.

The methodology of the Statistical Office of the Republic of Serbia used to collect and issue data on salaries is presented in brief, together with the types of data and publications in which they are included. Particular attention has been paid to the analysis of salaries in the period following the outburst of the world financial crisis over 2008-2011, when the increase of nominal and real salaries slowed down and average net salaries in Euros stagnated. Finally, comparison of salaries of the „economy“ and „non-economy“ is given.

Key Words: AVERAGE SALARIES, INDICES OF SALARIES, REAL SALARIES, THE REPUBLIC OF SERBIA.

UVOD

U radu je prikazano kretanje zarada u Republici Srbiji u periodu 1994-2011. godine. U pitanju je dug i po karakteristikama ekonomskog sistema heterogen vremenski period u kome je privreda Srbije pretrpela mnogo toga: monetarnu rekonstrukciju nakon perioda hiperinflacije¹, početak procesa tranzicije sredinom 1990-ih, vojnu intervenciju Natoa u prvoj polovini 1999. godine, promenu ekonomskog sistema krajem 2000. godine i proces tranzicije u tržišnu privredu tokom decenije koja je usledila. Zbog toga je čitav period od 1994. do 2011. godine podeljen na dva, po karakteristikama ekonomskog sistema i pokazateljima privrednog rasta i razvoja sličnog perioda – prvi, od početka monetarne rekonstrukcije 1994. godine do kraja 1999. godine, i

drugi koji počinje 2000. godine, kada je došlo do promene ekonomskog i društvenog sistema, i obuhvata period tranzicije u tržišnu privredu koji traje do današnjih dana. Podela na dva perioda je ekonomski logična i opravdana, jer ne samo da su u pitanju dva po karakteristikama ekonomskog sistema i kretanju ekonomskih pokazatelja različita perioda, već je, kao što ćemo videti, podela opravdana i sa stanovišta kretanja pokazatelja o zaradi. Tako period od 2000. godine karakteriše značajan rast prosečne zarade u odnosu na period 1994-1999. godine i u nominalnom i u realnom iznosu, visoke stope rasta zarada i rast prosečne zarade izražene u evrima koji je trajao sve do izbijanja svetske finansijske krize 2008. godine.

Zarade su uvek rezultanta sveukupnog stanja u jednoj zemlji. Tako su kretanja mesečnih serija nominalnih i realnih prosečnih neto zarada bitni elementi za stvaranje slike tog stanja. Zarada je pokazatelj životnog standarda, mera uspešnosti privrede, ekonomskog rasta

¹ Monetarna rekonstrukcija započela je 24. januar 1994. godine, kada je uveden novi dinar koji je izjednačen sa nemačkom markom (podsetimo se da je bilo 13 000 000 dinara = 1 novi dinar = 1DEM)

i reformi. Rast prosečne zarade u periodu 2000-2011. godine pokazatelj je rasta životnog standarda do koga je došlo u ovom periodu, ostvarenog privrednog rasta i mera je uspešnosti procesa tranzicije i reformi kroz koje je prošla privreda Srbije.

Podela na dva perioda približno korespondira ne samo sa promenama u društvenom i ekonomskom sistemu koje su se dogodile 2000. godine, već se podudara i s promenama u metodologiji obračuna zarada. Naime, od početka 2001. godine uvedena je jedna izmena u metodologiji obuhvatanja zarada i izračunavanja prosečne zarade, a to je prelazak na takozvani bruto princip u obračunu, prema kome je u obračun prosečne zarade uključen topli obrok, regres i terenski dodatak. Usled prelaska na ovaj način obračuna zarada, došlo je do naglog rasta prosečne zarade i u bruto i u neto iznosu, koji se uočava u podacima počevši od 2000. godine. Tako je dakle podela na dva perioda, prvi od 1994-1999. i drugi, od 2000-2011. godine opravdana i sa stanovišta izmena u metodologiji obračuna zarada.

Rad je podeljen na pet delova. Nakon uvoda, u drugom delu rada biće ukratko objašnjeno kako Republički zavod za statistiku prikuplja i publikuje podatke o zaradama zaposlenih, koje vrste podataka o zaradama objavljuje i biće u osnovnim crtama predstavljena metodologija izračunavanja prosečne zarade. U trećem delu rada serije zarada biće tabelarno i grafički prikazane. Posebno će biti prikazane prosečne zarade i njihovo kretanje u periodu 1994-1999. godine, a posebno u periodu 2000-

2011. godine. U četvrtom delu rada biće ukazano na neke karakteristike u kretanju zarada. Biće izvršeno poređenje rasta realnih i nominalnih zarada i prikazano kretanje zarada u privredi i vanprivredi. Ova klasifikacija, nekada veoma aktuelna, još uvek je zanimljiva za analizu i poređenja. Iako Republički zavod za statistiku više ne prati podatke posebno za privredu i vanprivredu, ovde će oni biti prikazani s obzirom na to da su decenijama unazad podaci o privredi i vanprivredi bili značajni pokazatelji stanja u srpskoj privredi i pojedinim njenim delatnostima. U petom delu rada biće rezimirano kretanje zarada u celokupnom posmatranom periodu i izloženi zaključci koji su iz analize proizašli.

1. OBUHVAT I METODOLOŠKA OBJAŠNJENJA

Zaradu u smislu člana 105. Zakona o radu („Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 24/2005 i 61/2005), čini zarada koja sadrži porez i doprinose koji se plaćaju iz zarade koju je zaposleni ostvario za obavljeni rad iz zasnovanog radnog odnosa s poslodavcem za vreme provedeno na radu i druga primanja koja je zaposleni ostvario u skladu sa zakonom. U zarade ne ulaze naknade troškova za dolazak i odlazak sa rada, za vreme provedeno na službenom putu u zemlji i inostranstvu, otpremnine pri odlasku u penziju, solidarne pomoći, jubilarne nagrade, naknade troškova pogrebnih usluga i naknade štete zbog povrede na radu ili profesionalnog oboljenja.

Republički zavod za statistiku prikuplja podatke o zaposlenima i zaradama zaposlenih putem redovnih statističkih istraživanja. Prikupljaju se podaci o zaradama zaposlenih kod pravnih lica u svim oblicima svojine i podaci o zaradama zaposlenih kod preduzetnika. Podaci o prosečnoj zaradi po zaposlenom za zaposlene kod pravnih lica u svim oblicima svojine dobijaju se na osnovu Mesečnog statističkog istraživanja o zaposlenima i o zaradama zaposlenih ... – 1 (mesečno istraživanje). Pored mesečnog, postoje i redovno polugodišnje istraživanje koje se sprovodi u martu i septembru o zaposlenima i zaradama zaposlenih (....-1/P), redovno polugodišnje istraživanje o privatnim preduzeticima i zaposlenim kod njih (... -15/-) i redovna dopunska polugodišnja anketa (.... -1/-) malih preduzeća (ispod 50 zaposlenih). Podaci o zaradama zaposlenih kod preduzetnika dobijaju se na osnovu podataka Ministarstva finansija, odnosno Poreske uprave. Na osnovu prikupljenih podataka, Republički zavod za statistiku izračunava i objavljuje sledeće podatke o zaradama: **prosečna zarada**, i **indeksi prosečnih zarada**.

Prosečna zarada izračunava se (od januara 1997) tako što se masa zarada isplaćenih u izveštajnom mesecu, dobijena na osnovu računovodstvene evidencije o isplati zarada, deli sa brojem zaposlenih na kraju izveštajnog mese-

ca, prema podacima kadrovske evidencije o zaposlenima, a ne s brojem zaposlenih na koji se te isplate odnose, kao što je bio slučaj do tada. Podaci o prosečnim zaradama odnose se na sve zaposlene koji su radili u izveštajnom mesecu, bez obzira na to da li su svi oni u tom mesecu zaradu i primili.² Podaci o zaradama zaposlenih kod preduzetnika uključuju se u obračun prosečne zarada od januara 2009. godine. U obračun prosečne zarade nisu uključeni preduzetnici – lica koja samostalno obavljaju delatnost/profesiju. Istraživanjima nisu obuhvaćeni zaposleni u Ministarstvu odbrane i Ministarstvu unutrašnjih poslova, kao ni zaposleni u predstavništvima naše zemlje u inostranstvu.

U prikupljanju podataka o zaposlenima i zaradama zaposlenih do 2001. godine bila je korišćena Jedinствена klasifikacija delatnosti nekadašnjeg Saveznog zavoda za statistiku. Od 2001. do 2010. godine korišćena je Klasifikacija delatnosti koja za osnov ima standard Evropske unije: *NACE, rev. 1*. Od 2011. godine, zvanična statistika koristi novu Klasifikaciju delatnosti (KD 2010) koja je usaglašena sa evropskom *NACE, rev. 2*.

U prikupljanju i obradi podataka primenjuje se teritorijalna podela prema Uredbi o nomenklaturi statističkih teritorijalnih jedinica („Službeni glasnik RS“, br. 109/09 i 46/10). Republički za-

² Do 1992. godine statistika je računala prosečnu neto zaradu *za mesec*, deleći masu zarada isplaćenih za izveštajni mesec sa brojem zaposlenih na koje su se te isplate odnosile. Međutim, početkom 1990-ih zbog krize i hiperinflacije došlo je do poremećaja u isplati zarada, pa se od 1992. godine prešlo na računanje prosečnih zarada isplaćenih *u mesecu*, a po isplaćenom radniku, i ovaj način obračuna važio je sve do ponovne izmene metodologije 1997. godine.

vod za statistiku od 1999. godine ne raspolaze pojedinim podacima za AP Kosovo i Metohija, tako da oni nisu sadržani u obuhvatu podataka za Republiku Srbiju (ukupno).

Republički zavod za statistiku objavljuje podatke o prosečnim zaradama *mesečno* u saopštenjima „Zarade po zaposlenom u Republici Srbiji (ZP11)“, „Zarade po zaposlenom – Republika Srbija, po okruzima i opštinama (ZP14)“ i u „Mesečnom statističkom biltenu“. Saopštenja se objavljuju u štampanom obliku i u elektronskoj formi. Podaci o prosečnim zaradama objavljuju se *polugodišnje* u saopštenju „Zaposleni prema visini zarade i stepenu stručne sprema (ZP12)“, takođe dostupnom u štampanom obliku i u elektronskoj formi. Osim ovih publikacija, podaci o prosečnim zaradama objavljuju se i u kompleksnim publikacijama Republičkog zavoda za statistiku koje izlaze *godišnje*. Ove publikacije su: „Statistički godišnjak“, „Opštine u Re-

publici Srbiji“, „Srbija u brojkama“ i „Društveno–ekonomska kretanja“ i „Trendovi“.³

Podaci o zaradama u ovim publikacijama objavljuju se u vidu *prosečne zarade* i *indeksa prosečnih zarada*. Prosečne zarade i indeksi prosečnih zarada objavljuju se na nivou Republike Srbije – ukupno⁴, zatim za okruge, gradove i opštine,⁵ a do januara 2006. objavljuvani su za „privredu i vanprivredu“.⁶ Prosečne zarade i indeksi prosečnih zarada objavljuju se takođe za sektore i oblasti delatnosti.⁷ Objavljuju se indeksi nominalnih i realnih zarada, i to sledeći indeksi nominalnih i realnih zarada po teritorijama i oblastima delatnosti:

- tekući mesec na prethodni mesec;
- tekući mesec na isti mesec prethodne godine;
- tekući mesec na prosek prethodne godine;
- tekući mesec na decembar prethodne godine;

³ Publikacije u elektronskom obliku mogu se pronaći na internet strani Republičkog zavoda za statistiku: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=27>.

⁴ Ovi podaci mogu se naći publikaciji „Mesečni statistički bilten“ i u kompleksnim publikacijama.

⁵ Ovi podaci mogu se naći u publikaciji „Zarade po zaposlenom – Republika Srbija, po okruzima i opštinama (ZP14)“

⁶ Podela na privredu i vanprivredu prilikom izračunavanja prosečne zarade vršena je na osnovu internog statističkog ključa. Ova podela administrativne je prirode i ima veze sa „užim konceptom materijalne proizvodnje“. Uvedena je 1977. godine odlukom tadašnjeg Saveznog izvršnog veća SFRJ, po kojoj je, u skladu sa užim konceptom materijalne proizvodnje, izvršena podela delatnosti iz Jedinstvene klasifikacije delatnosti iz 1976. godine (JKD 1976) na privredne i vanprivredne delatnosti. Podela se održala sve do uvođenja sistema nacionalnih računa zasnovanog na „širem konceptu proizvodnje“. Uvođenjem šireg koncepta proizvodnje, podela na privredne i vanprivredne delatnosti izgubila je svoj smisao, mada su podaci o prosečnim zaradama u privredi i vanprivredi objavljeni do 2006. a izračunavani i posle toga, sve do kraja 2010. godine.

⁷ Ovi podaci mogu se naći u publikaciji „Zarade po zaposlenom u Republici Srbiji (ZP11)“.

- tekući period na isti period prethodne godine;
- tekući period na prosek prethodne godine.

Nominalni indeksi zarada izračunavaju se upoređivanjem nominalnog iznosa prosečne zarade u tekućem mesecu sa nominalnim iznosom prosečne zarade u određenom baznom periodu. Realni indeksi predstavljaju odnos između indeksa nominalnih zarada i Indeksa troškova života (koji je korišćen u obracunu zaključno sa decembrom 2010. godine), odnosno Indeksa potrošačkih cena (od januara 2011. godine).

Osim u pisanim publikacijama Republičkog zavoda za statistiku, vremenske serije podataka o zaradama zaposlenih u Srbiji prikazane su u elektronskoj bazi podataka Republičkog zavoda za statistiku kojoj se može pristupiti preko Interneta.⁸ Serije zarada nalaze se unutar oblasti zaposlenost i zarade, podoblast zarade. Unutar ove podoblasti mogu se naći sledeći podaci o zaradama: prosečne zarade i indeksi zarada prema klasifikaciji delatnosti iz 1996. godine, prosečne zarade po okruzima i opštinama i po sektorima i oblastima klasifikacije. Zatim, tu se nalaze podaci za prosečne zarade i indekse zarada po oblastima i sektorima nove klasifikacije delatnosti iz 2010. godine,⁹ i prosečne za-

rade i indeksi zarada prema statističkim teritorijalnim jedinicama. Dužina serija o zaradama u Bazi podataka za serije zarada prema klasifikaciji iz 1996. godine je od 2002. godine do 2010. godine, a prema klasifikaciji iz 2010. godine, dužina serija je od 2000. zaključno sa poslednjim raspoloživim podacima za mesec.

2. TABELARNI I GRAFIČKI PRIKAZI SERIJA ZARADA 1994-2011. GODINE

Na osnovu podataka o zaradama – prosečnih zarada i indeksa zarada – koji se mogu naći u publikacijama Republičkog zavoda za statistiku, ovde će biti dat prikaz serija *prosečnih zarada po zaposlenom* (bruto zarade) i serija *prosečnih zarada po zaposlenom bez poreza i doprinosa* (neto zarade) za Republiku Srbiju – ukupno, na godišnjem nivou (godišnji prosek zarada). Biće date i godišnje stope rasta zarada. Serije će biti prikazane tabelarno i grafički. Posebno će biti prikazano kretanje zarada u periodu 1994-1999. godine, a posebno u periodu 2000-2011. godine, s obzirom na to da su u pitanju dva perioda koja se razlikuju suštinski kako po karakteristikama ekonomskog sistema, tako i po kretanju pokazatelja o zaradama i s ob-

⁸ Bazi podataka može se pristupiti na internet strani Republičkog zavoda za statistiku: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportView.aspx>.

⁹ Od januara 2011. godine stupila je na snagu nova klasifikacija delatnosti KD (2010). Nova kKlasifikacija je praktično preuzeta klasifikacija delatnosti Evropske unije – *NACE Rev. 2*, koja je u Evropskoj uniji stupila na snagu 1. januara 2008. godine. U odnosu na prethodnu klasifikaciju delatnosti iz 1996. godine, u novoj klasifikaciji došlo je do povećanja broja kategorija na svim nivoima klasifikacije

FINANSIJE

Tabela 1. Prosečne zarade u Republici Srbiji, 1994-1999.

u din.

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII
Bruto zarada	287	568	1084	1324	1702	1992
Neto zarada	165	343	658	798	1052	1261
	Godišnje stope rasta, (pret. god. =100), u %					
	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Bruto zarada	-	97,9	90,8	22,1	28,5	17,0
Neto zarada	-	107,9	91,8	21,3	31,8	19,9

zirom na promene u metodologiji obračuna zarade koje su nastupile od 2000. godine o kojima je bilo reči u uvodu.¹⁰ U delu rada koji se odnosi na period 2000-2011. godine biće prikazana i mesečna serija Prosečne neto zarade u Republici Srbiji u evrima. Ova serija dobijena je preračunavanjem prosečne neto zarade u Republici Srbiji u evre korišćenjem prosečnih mesečnih kurseva Narodne banke Srbije.

2.1. Zarade u periodu 1994-1999. godine

Prosečna bruto zarada u Republici Srbiji u periodu 1994-1999. godine porasla je sa 287 dinara u 1994. na 1.992 dinara u 1999. godini. Neto zarada porasla je sa 165 dinara u 1994. na 1.261 di-

nar u 1999. godini. Prosečne bruto i neto zarade i godišnje stope rasta bruto i neto zarada za period 1994-1999. godine prikazane su u *tabeli 1.* i na *grafikonu 1.*

Kada se posmatra razlika između bruto i neto zarade, ova razlika se, kako se može videti na *grafikonu 1.*, tokom vremena povećavala u masi zbog rasta zarada, mada se razlika između bruto i neto zarade posmatrano u procentima postepeno smanjivala. Pregled koeficijenta koji predstavljaju odnos bruto i neto zarade dat je u *tabeli 2.* Koeficijenti pokazuju koliki je procenat prosečne neto od prosečne bruto zarade: u 1994. godini neto zarada je iznosila 57% bruto zarade, a u 1999. godini 63%.¹¹

Godišnje stope rasta bruto i neto zarada na početku posmatranog perioda, u

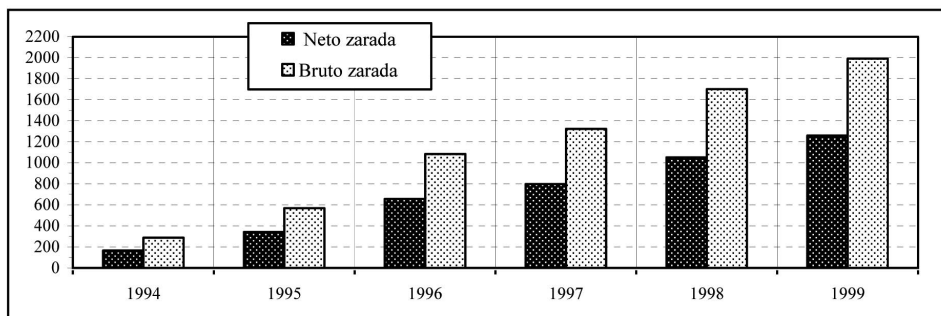
¹⁰ Sve serije podataka o zaradama koje su prikazane u radu date su prema novoj klasifikaciji delatnosti iz 2010. godine, a dobijene su preračunavanjem tako što je odgovarajućim šifarskim vezama obezbeđena uporedivost podataka prema novoj klasifikaciji delatnosti iz 2010. godine sa podacima o zaradama prema klasifikaciji delatnosti iz 1996. godine.

¹¹ Takođe, koeficijenti mogu da pokažu i kako je *poštovana pravna regulativa* o uplati poreza i doprinosa za zaposlene za penzijsko i invalidsko, zdravstveno i osiguranje u slučaju nezaposlenosti. Pod pretpostavkom da je pravna regulativa poštovana, koeficijenti bi trebalo da budu jednaki u godinama jednake regulative.

FINANSIJE

Grafikon 1. Prosečne bruto i neto zarade u Republici Srbiji, 1994-1999.

u din.

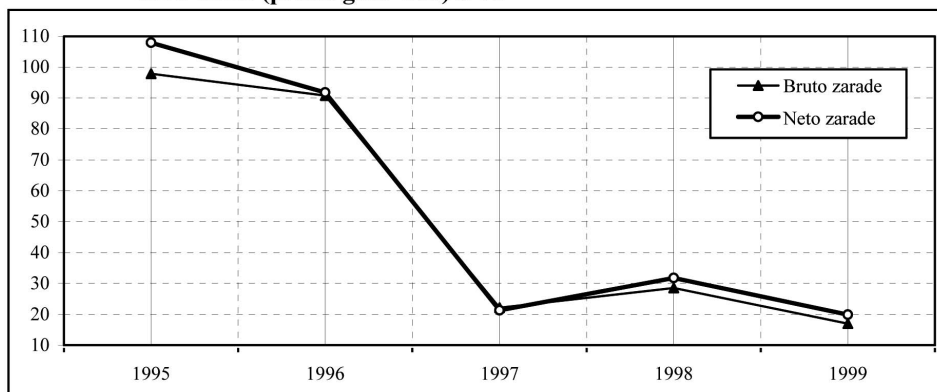
fazi Monetarne rekonstrukcije, bile su veoma visoke, pa je tako 1995. godine zabeležen godišnji rast neto zarada čak veći od 100 % i rast bruto zarada od 97,9%, ali su stope rasta već posle dve godine opale. Stope rasta neto zarada beleže sličan rast kao i stope rasta bruto zarada, s tim što su stope rasta neto zarada

bile na neznatno višem nivou nego stope rasta bruto zarada. U 1996. godini zabeležen je nešto manji godišnji procentualni rast i bruto i neto zarada koji se kretao oko 90 %, da bi u 1997. godini stope rasta opale na 22,1 % (bruto) i 21,3 % (neto zarade). Nakon nešto većeg rasta zarada u 1998. godini (28,5 % bruto i 31,8 %

Tabela 2. Koeficijenti, odnos prosečne neto i prosečne bruto zarade, 1994-1999.

1994	1995	1996	1997	1998	1999
0,57	0,60	0,61	0,60	0,62	0,63

Grafikon 2. Bruto i neto zarade, godišnje stope rasta, 1995-1999. (preth. god.=100) u %

FINANSIJE

za neto zarade), ponovo dolazi do pada stopa rasta prosečne zarade u 1999. godini (17,0% bruto i 19,9% za neto zarade). Godišnje stope rasta bruto i neto zarada prikazane su na *grafikonu 2*.

Može se pretpostaviti da bi se rast zarada po visokim stopama rasta nastavio i u drugoj polovini 1990-ih da nije bilo usporavanja privredne aktivnosti zbog međunarodnih ekonomskih i trgovinskih sankcija, a zatim i vojne intervencije Nato alijanse 1999. godine.

2.2. Zarade u periodu 2000-2011. godine

Period od 2000-2011. godine karakteriše značajan porast bruto i neto

zarada i rast prosečne zarade u evrima. Ovo je period relativno stabilnog rasta srpske privrede, koji uprkos nekim bolnim rezovima koji su učinjeni (privatizacija, otpuštanja zaposlenih, restrukturiranje privrede) karakteriše rast životnog standarda i rast prosečne zarade. Tako su prosečne zarade u Republici Srbiji sa 3.799 dinara u 2000. godini porasle na 52733 dinara u 2011. godini (bruto), odnosno sa 2.389 na 37.976 dinara (neto zarade), što predstavlja rast od 13,9 (za bruto zarade) i 15,9 puta (za neto zarade).

Stope rasta zarada su bile visoke sve do izbijanja svetske finansijske krize 2008. godine. Na početku, taj

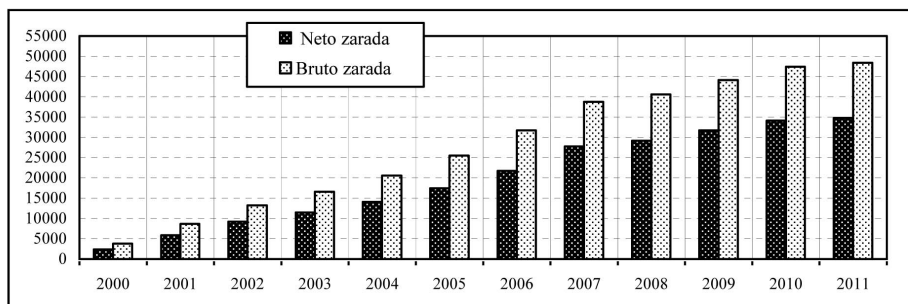
Tabela 3. Prosečne zarade u Republici Srbiji, 2000-2011.

u din.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII
Bruto zarada	3799	8691	13260	16612	20555	25514	31746	38744	40592	44147	47450	52733
Neto zarada	2389	5840	9208	11500	14108	17443	21707	27759	29160	31733	34142	37976
	Godišnje stope rasta (preth. god. =100) u %											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bruto zarada	90,7	128,8	52,6	25,3	23,7	24,1	24,4	22,0	4,8	8,8	7,5	11,1
Neto zarada	89,5	144,5	57,7	24,9	22,7	23,6	24,4	27,9	5,0	8,8	7,6	11,2

Grafikon 3. Prosečne bruto i neto zarade u Republici Srbiji, 2000-2011.

u din.

FINANSIJE

Grafikon 4. Bruto i neto zarade, godišnje stope rasta, 2001-2011. (preth. god.=100) u %

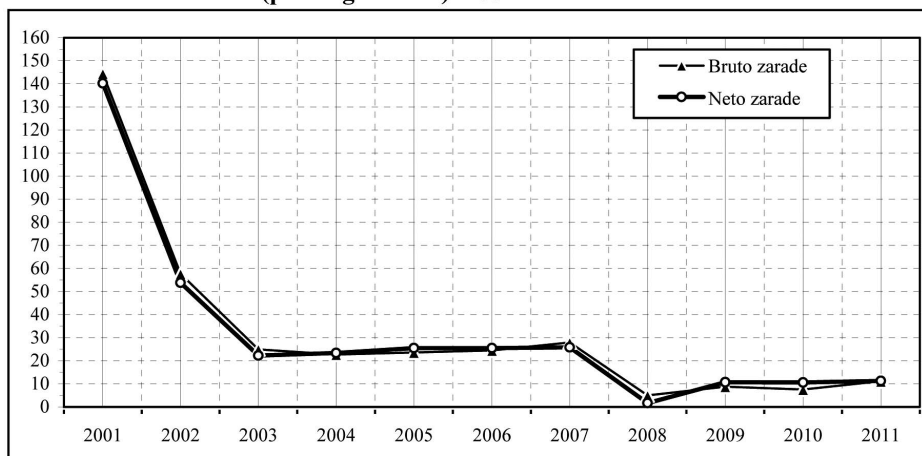

Tabela 4. Koeficijenti, odnos prosečne neto i prosečne bruto zarade, 2000-2011.

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
0,63	0,67	0,69	0,69	0,69	0,68	0,68	0,72	0,72	0,72	0,72	0,72

rast je iznosio preko 100 %, pre svega zbog učinjenih izmena u metodologiji izračunavanja zarada i prelaska na bruto princip obračuna, prema kome je u obračun prosečne zarade uključen topli obrok, regres i terenski dodatak, da bi se u periodu od 2003-2007. godine stope rasta i bruto i neto zarada ustalile na 25-27%. U godini izbijanja svetske finansijske krize, prosečna neto zarada u Srbiji bila je 12,2 puta veća nego 2000. godine. Sa izbijanjem svetske finansijske krize 2008. godine stope rasta zarada su naglo opale. Tako je prosečna zarada u godini izbijanja krize porasla samo 4,8 % (bruto) odnosno 5,0 % (neto zarada). Prosečne bruto i neto zarade za period 2000-2011. godine prikazane su u *tabeli 3.* i na *grafikonu 3.*

Godišnje stope rasta bruto i neto zarada od 2001-2011. prikazane su na *grafikonu 4.*

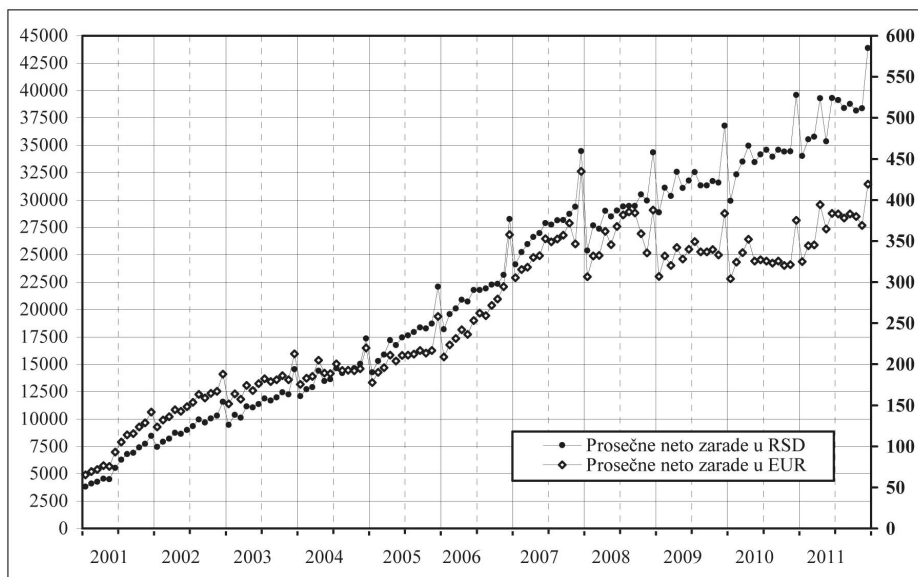
U periodu 2000-2011. godine razlika između bruto i neto zarada posmatrano u procentima se postepeno smanjivala. U 2001. godini koeficijent odnosa neto i bruto zarade je bio je 0,67. U periodu 2002-2006. izdaci za poreze i doprinose ostaju na približno istom nivou (koeficijent se kretao oko 0,68-0,69). Usledilo je još jedno povećanje koeficijenta na 0,72 i to 2007. godine, a zatim je odnos između bruto i neto zarade posmatrano u procentima ostao isti do kraja 2011. godine. Koeficijenti su prikazani u *tabeli 4.*

Značajan rast u posmatranom periodu zabeležile su i zarade u evrima. Prosečne neto zarade u evrima prikazane

Tabela 5. Prosečne neto zarade u evrima, 2001-2011.

Prosečna neto zarada u evrima										
2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
98,2	151,6	176,2	193,3	209,7	258,2	346,6	356,0	337,2	329,9	372,2

Grafikon 5. Prosečne neto zarade u Republici Srbiji u RSD i EUR, 2001-2011.

su u *tabeli 5.* (godišnji prosek zarade u evrima) i na *Grafikonu 5.* (mesečne serije zarada u dinarima i evrima).

U periodu 2000-2011. godine prosečne neto zarade u evrima porasle su 3,79 puta (sa 98,2 na 372,2 evra), pri čemu od izbijanja krize 2008. godine prosečne zarade u evrima ostaju približno na istom nivou (od oko 330 evra), uz postepeni oporavak i rast na 372 evra u 2011. godini. Stagnacija prosečne zarade u evrima u periodu krize posledica je pada vrednosti dinara u odnosu na evro i različito se odražava na pojedine privredne subjekte. S jedne strane, za iz-

vozna preduzeća, ovaj pad zarade u evrima znači sniženje troškova rada u ceni izvoznih proizvoda. S druge strane, sa tačke gledišta stanovništva koje svoju kupovnu i kreditnu moć izražava u evrima, pad zarade u evrima znači pad životnog standarda i porast rate u dinarima za kredite indeksirane u evrima.

3. NEKE KARAKTERISTIKE ZARADA

U ovom delu rada biće ukratko prikazano kretanje nominalnih i realnih zarada u periodu 2000-2011. godine i

biće prikazano kretanje zarada u privredi i vanprivredi (do 2010. godine), kako bi se dobio dodatni uvid u neke karakteristike u kretanju zarada.

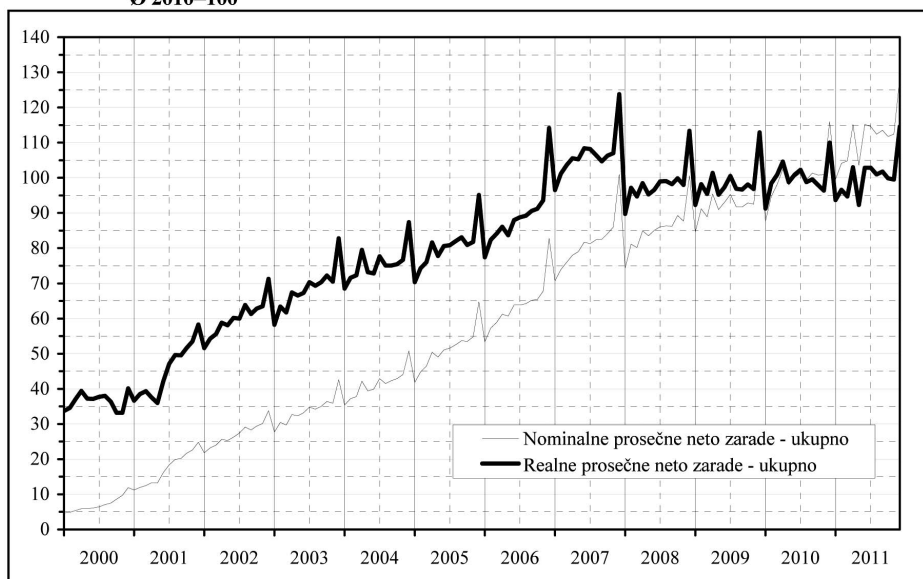
3.1. Nominalne i realne zarade

Na *grafikonu 6.* prikazane su nominalne i realne prosečne neto zarade - indeksi zarada za period 2000-2011. godine (bazna godina je 2010.). Preračun serija sa nominalnog na realni izraz izvršen je korišćenjem *Indeksa troškova života*, koji je takođe preračunat na bazu, 2010. godinu.

izjednačavanja rasta nominalnih i realnih zarada. U 2010. godini realne neto zarade pale su ispod nominalnih, odnosno nominalne ih sasvim nadmašuju. Usporavanje rasta realne zarade znači stagnaciju i pad životnog standarda do koga je došlo zbog izbijanja svetske finansijske krize i njenog uticaja na privredu Srbije koji se odrazio i na zarade.

U makroekonomskim analizama rast realnih zarada se često poredi sa rastom ekonomske aktivnosti odnosno bruto domaćeg proizvoda. Smatra se da brži

Grafikon 6. Mesečne serije nominalnih i realnih prosečnih neto zarada 1999-2011.
Ø 2010=100

Na grafikonu se vidi da se raskorak između rasta realnih i nominalnih neto zarada od 2008. godine naglo smanjuje, kako se rast nominalnih zarada usporava a Indeks troškova života nastavlja da raste. U 2009. godini dolazi do

rast realnih zarada od rasta bruto domaćeg proizvoda znači rast agregatne tražnje preko proizvodnih mogućnosti jedne zemlje, da vrši pritisak na rast cena i da ima za posledicu rast uvoza i rast stope inflacije.

FINANSIJE

Tabela 6. Godišnje stope rasta realne neto zarade 2000-2011. godine

Stope rasta realne neto zarade						(preth. god. =100)				u %	
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
11,2	23,3	33,6	13,7	10,5	6,5	10,9	19,4	-7,7	0,2	1,5	0,2

Tabela 6.a Stope rasta bruto domaćeg proizvoda u Republici Srbiji 2000-2011.godine

Stope rasta bruto domaćeg proizvoda						(preth. god. =100)				u %	
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
...	5,3	4,3	2,5	9,3	5,4	3,6	5,4	3,8	-3,5	0,9	1,6

Tabela 6.b Inflacija u Srbiji 2000-2011. godine

Stopa inflacije						(preth. god. =100)				u %	
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
71,2	95,0	19,5	9,9	11,0	16,1	12,4	6,9	13,8	8,7	5,9	11,0

U tabeli 6. i tabeli 6.a i tabeli 6.b prikazane su: stope rasta realne neto zarade, godišnje stope rasta bruto domaćeg proizvoda i godišnje stope inflacije u periodu 2001-2011. godine.¹²

Iz podataka se vidi da rast realnih zarada nadmašuje rast bruto domaćeg proizvoda sve do izbivanja svetske finansijske krize. Iako se definitivna zaključak samo na osnovu ovih podataka ne može doneti, može se opravdano pretpostaviti

¹² Od januara 2011. godine Republički zavod za statistiku prestao je sa objavljivanjem Indeksa cena na malo i Indeksa troškova života. Umesto ovih indeksa kao meru inflacije zavod izračunava i objavljuje Indeks potrošačkih cena. Zbog toga je u tabeli 6.b stopa inflacije izražena Indeksom troškova života do 2010. godine, a podatak za 2011. godinu odnosi se na Indeks potrošačkih cena, koji se izračunava od 2007. godine, a u analizama i obračunima koristi od januara 2011. godine.

da je rast realnih plata imao određeni značajan uticaj na visinu stope inflacije u Srbiji u posmatranom periodu.

3.2. Zarade u privredi i vanprivredi

Serijski o zaradama u **privrednim delatnostima i vanprivrednim delatnostima** koje će ovde biti prikazane ne sadrže podatke za 2011. godinu. Republički zavod za statistiku je prestao da u mesečnim saopštenjima i ostalim publikacijama objavljuje podatke o zaradama za privredu i vanprivredu u januaru 2006. godine (nakon toga, ovi podaci objavljuvani su još samo u *Službenom glasniku RS*), da bi od januara 2006. godine nastavio da publikuje samo podatke o **ukupnoj prosečnoj zaradi u privredi i ukupnoj prosečnoj zaradi bez poreza i doprinosa u privredi** (u saopštenjima ZP11 i ZP14). U skladu sa međunarodnim standardima, Republički zavod za statistiku je usvojio si-

FINANSIJE

stem nacionalnih računa koji je zasnovan na širem konceptu proizvodnje, prema kome u stvaranju bruto domaćeg proizvoda učestvuju sve delatnosti, tako da u statističkom sistemu Srbije ne postoji više podela na privredu i vanprivredu. U smislu šireg koncepta proizvodnje, privreda sada predstavlja sinonim za ukupnu ekonomiju odnosno ukupnu ekonomsku aktivnost koja obuhvata sve delatnosti. Zbog toga ne postoji više ni osnov po kome bi zvanična statistika ovu vrstu obrade radila. Serije zarada po ovom načinu obrade i prikaza

nalne delatnosti, i finansijske, tehničke i poslovne usluge.¹³ Vanprivredne delatnosti obuhvatale su obrazovanje, nauku, kulturu i informacije, zatim, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, i na kraju, društveno-političke zajednice, samoupravne interesne zajednice i društveno-političke organizacije. Podela na privredu i vanprivredu oduvek je bila zanimljiva za analizu i poređenja. Ekonomski pokazatelji za dve grupe delatnosti često su se razlikovali u koristi vanprivrede, naročito što se tiče zarada. Vanprivredne delatnosti

Tabela 7. Prosečne bruto zarade u Republici Srbiji, 2000-2011.

u din.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII
Ukupno	3799	8691	13260	16612	20555	25514	31746	38744	40592	44147	47450	52733
Privreda	3749	8443	12564	15387	19126	24072	30171	36237	36685	40571	44840	-
Vanprivreda	3961	9525	15368	19846	23990	28754	35163	43734	49920	51833	52673	-
	Godišnje stope rasta (preth. god. =100) u %											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ukupno	90,7	128,8	52,6	25,3	23,7	24,1	24,4	22,0	4,8	8,8	7,5	11,1
Privreda	101,2	125,2	48,8	22,5	24,3	25,9	25,3	20,1	1,2	10,6	10,5	-
Vanprivreda	63,3	140,5	61,3	29,1	20,9	19,9	22,3	24,4	14,1	3,8	1,6	-

prekinule su svoj tok zaključno sa decembrom 2010. godine.

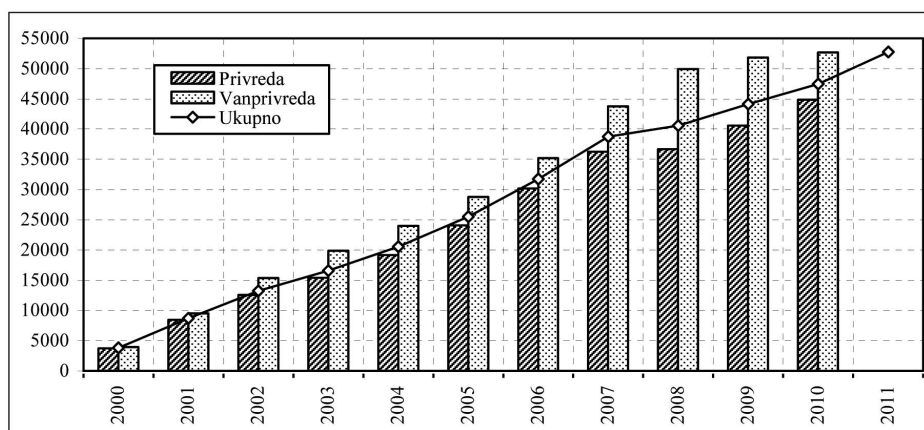
U privredne delatnosti, prema Jedinstvenoj klasifikaciji delatnosti iz 1976. godine, spadale su sledeće delatnosti: industrija i rudarstvo, poljoprivreda i ribarstvo, šumarstvo, vodoprivreda, građevinarstvo, saobraćaj i veze, trgovina, ugostiteljstvo i turizam, zanatstvo i lične usluge, stambeno-komu-

važile su za elitne delatnosti, poznate po visokim zaradama, dobrim uslovima rada i veoma cenjenom stalnom radnom odnosu.

Razlika u nivou zarada između privrednih i vanprivrednih delatnosti je značajna. Prosečne zarade za vanprivredu u periodu 2000-2011. godine bile su veće nego u privredi i u bruto i u neto iznosu. Iznos prosečne bruto i neto za-

¹³ Odluka o utvrđivanju privrednih i vanprivrednih delatnosti (Objavljena u „Službenom listu SFRJ“, br. 14/77 i 18/80).

Grafikon 7. Prosečne bruto zarade, 2000-2011.

rade i stope rasta prosečnih bruto i neto zarada za privredu, vanprivredu i ukupno za ekonomiju u celini prikazane su u *tabeli 7*, u *tabeli 8*, na *grafikonu 7*. i na *Grafikonu 8*.¹⁴

Iz tabela i grafikona se vidi da prosečne zarade u vanprivredi nadmašuju zarade u privredi u čitavom posmatranom periodu, te da prosečne zarade u vanprivredi rastu brže nego u privredi sve do izbijanja svetske finansijske krize 2008. godine. Razlika između zarada u privredi i vanprivredi naročito se povećala 2007. godine i u bruto i u neto iznosu. U godini izbijanja krize prosečna bruto zarada za ekonomiju u celini dostigla je nivo koji je 10,7 puta veći u odnosu na bruto zaradu u 2000. godini. U privredi, taj nivo

je veći 9,8 puta, dok je u vanprivredi veći 12,6 puta. Prosečna neto zarada za ekonomiju u celini u 2008. godine veća je 12,2 puta nego što je bila u 2000. godini, u privredi 11 puta, u vanprivredi 12,6 puta. Nakon izbijanja krize 2008. godine, odnos snaga se promenio u korist privrede i prosečna zarada sada brže raste u privredi nego u vanprivredi, u kojoj se rast zarada usporava. U procentima iskazan, prosečan rast bruto zarada u trogodišnjem periodu krize 2008-2010. u privredi iznosi 22,2% a u vanprivredi 5,5% (za ekonomiju u celini rast zarada iznosi 16,9%), dok je prosečan rast neto zarada u privredi 22,4% a u vanprivredi 5,8% (za ekonomiju u celini rast zarada iznosi 17,1%). Bilo bi interesantno pratiti ove trendove u godinama koje predstoje ali je Republički zavod za statistiku prestao sa ovom vrstom obrade i publikovanja podataka o zaradama nakon 2010. godine.

¹⁴ Prosečne bruto i neto zarade za privredu i vanprivredu izvedene su iz masa zarada u privredi i vanprivredi, u odnosu na ukupan broj zaposlenih po oba tipa klasifikovanja delatnosti.

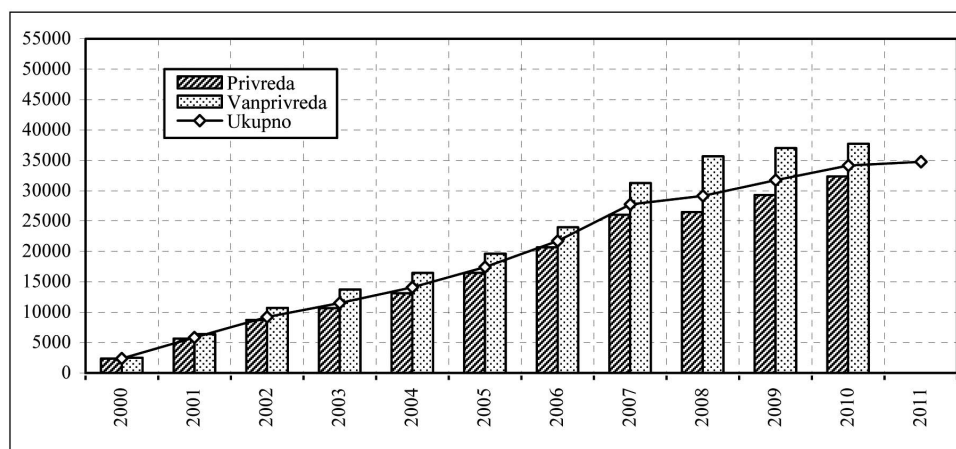
FINANSIJE

Tabela 8. Prosečne neto zarade u Republici Srbiji, 2000-2011.

u din.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII	I-XII
Ukupno	2389	5840	9208	11500	14108	17443	21707	27759	29160	31733	34142	37976
Privreda	2359	5667	8714	10648	13128	16472	20667	26009	26448	29276	32370	-
Vanprivreda	2483	6426	10706	13749	16464	19623	23964	31241	35633	37013	37689	-
	Godišnje stope rasta (preth. god. =100) u %											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ukupno	89,5	144,5	57,7	24,9	22,7	23,6	24,4	27,9	5,0	8,8	7,6	11,2
Privreda	99,7	140,2	53,8	22,2	23,3	25,5	25,5	25,8	1,7	10,7	10,6	-
Vanprivreda	62,1	158,8	66,6	28,4	19,7	19,2	22,1	30,4	14,1	3,9	1,8	-

Grafikon 8. Prosečne neto zarade, 2000-2011.

4. ZAKLJUČAK

U periodu 1994-2011. godine privreda Srbije je prešla dug put od inflacijom i ratovima razorene ekonomije do tržišne ekonomije koja je privela kraju proces tranzicije i koja beleži pozitivne ekonomske rezultate, rast životnog standarda i rast zarada. Zarade su 1994. krenule sa nivoa od 287 dinara (bruto) odnosno 156 dinara (neto) i do 1999. godine dostigle su nivo od 1992 dinara (bruto) i 1261 dinar (neto). Pe-

riod višegodišnjeg mirnog prosperiteta koji je usledio nakon 2000. pozitivno se odrazio na rast životnog standarda građana i rast zarada. Od 2000-2011. godine prosečne zarade povećane su sa 3.799 dinara u 2000. godini na 52.733 dinara u 2011. godini (bruto), odnosno sa 2.389 na 37.976 dinara (neto), što predstavlja rast od 13,9 puta (za bruto zarade) i 15,9 puta (za neto zarade) u odnosu na 2000. godinu. Od 2000-2011. godine došlo je i do rasta pro-

sečne zarade izražene u evrima. Prosečne neto zarade u evrima porasle su sa 98,2 evra u 2000. godini na 372,2 evra u 2011. godini ili 3,79 puta.

Nakon izbijanja svetske finansijske krize 2008. godine rast zarada u Srbiji je usporen. Došlo je do usporavanja rasta nominalne i realne zarade. Takođe, došlo je najpre do pada, a zatim stagnacije prosečne neto zarade izražene u evrima na nivou od oko 330 evra, sve do 2011. godine, kada je prosečna neto zarada u evrima porasla na 372 evra. U periodu krize rast zaradae drastično je usporen u nekadašnjim vanprivrednim delatnostima, koje su do tada beležile brži rast zarada, u odnosu na privredne delatnosti. Tako je u trogodišnjem periodu krize 2008-2010. prosečan rast bruto zarada u privredi iznosio 22,2% a u vanprivredi 5,5% (za ekonomiju u celini rast bruto zarada je bio 16,9%), dok je prosečan rast neto zarada u privredi iznosio 22,4% a u vanprivredi 5,8% (za ekonomiju u celini rast neto zarada je bio 17,1%).

Poređenjem zarada u privredi i vanprivredi može se zaključiti da podela na dve grupe delatnosti, iako nije više statistički opravdana sa stanovišta šireg koncepta proizvodnje, još uvek ima određenu analitičku vrednost, te da bi neka vrsta grupisanja delatnosti u tom smislu i dalje bila od koristi, ne samo u sagledavanju trendova u kretanju zarada, već i u sticanju šire slike o ekonomiji Srbije u celini. Tako, promena trenda u rastu zarada u privredi i vanprivredi nakon 2008. godine govori nešto i o tome kako se kriza odrazila na pojedine delatnosti, grupe delatnosti i na ekono-

miju u celini. Sama činjenica da je u periodu krize uopšte došlo do rasta zarada u Srbiji predstavlja veliki uspeh. Još je važnije što je rast zarada od 10,6 % u 2009. i 10,5 % u 2010. godini ostvaren u privredi, što znači da je privreda pokazala određenu otpornost na krizu i da je uspešno prebrodila ovaj, za druge evropske ekonomije veoma težak period. Na kraju, promena trenda u rastu zarada, odnosno brži rast zarada u privredi u odnosu na vanprivredu mogao bi da znači da je došlo do promene u načinu raspodele unutar pojedinih delatnosti i grupa delatnosti i nagoveštava da je možda došlo i do nekih dubljih promena u pogledu vrednovanja rada i rezultata rada u pojedinim delatnostima i ekonomiji Srbije u celini.

LITERATURA

- Republika Srbija Republički zavod za statistiku [2012] Mesečni statistički bilten, br. 1/2012 <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/64/20/MSB-01-2012.pdf>
- Republika Srbija Republički zavod za statistiku [2012] Zarade po zaposlenom u Republici Srbiji, Saopštenje (ZP 11), broj 110 – god. LXII, 27.04.2012. <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/65/16/zp11042012.pdf>
- Republika Srbija Republički zavod za statistiku [2012] Zarade po zaposlenom u Republici Srbiji, po

FINANSIJE

opštinama i gradovima, Saopštenje (ZP 14), 111 - ... LXII, 27.04.2012.

<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/65/19/zp14042012.pdf>

- Republika Srbija Republički zavod za statistiku [2006] · 1965-2005.
- Đerić N. [2011] „Pregled kretanja zarada u Republici Srbiji u periodu 1994-2011. godine, *Trendovi*, Mart 2011., Republika Srbija Republički zavod za statistiku, Beograd
<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=27>

- Republika Srbija Republički zavod za statistiku [2005] Metodološke informacije o istraživanjima o zaposlenima i o zaradama zaposlenih

<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=27>

- <http://www.stat.gov.rs/>
- <http://www.nbs.rs>